

Mgr. Ivan Minář : Lidová architektura 19.století na Vysočině

Oponentní posudek

Disertační práce je věnována Lidové architektuře 19. století na Vysočině, především zděné lidové architektuře v dané oblasti, její dispoziční skladbě, konstrukci i výtvarné výzdobě. Toto zaměření činí práci zcela novou, originální a z hlediska svých závěrů také objevnou.

Práce je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly – I. Úvod, II. Přehled dosavadního bádání a literatura, III. Lidová architektura 19. století na Vysočině a Závěr, připojeny jsou Seznam vyobrazení, Seznam literatury, Resumé a Obrazová příloha. V Úvodu (I. kap.) autor uvádí návaznost disertační práce na práci diplomovou, v níž se zabýval štukovou výzdobou venkovských staveb na Vysočině, a zároveň zmiňuje náplň a metodiku předložené disertační práce. Z velmi početné skupiny autorem zkoumaných staveb jsou v práci posouzeny vybrané objekty ze tří hledisek, tj. jejich stavební konstrukce, výtvarné výzdoby a autorství. Během dlouhotrvajícího výzkumu autor vybral a posoudil nejcharakterističtější objekty, dochované i dožívající. Závažné je tu územní pojetí „Vysočina“, které autor ztotožňuje s hranicemi dnešního kraje. V přehledu dosavadního bádání a literatury (II. kap.) autor zmiňuje dřívější (často i dosavadní) pojetí lidové architektury omezené na roubené stavby, tak je také pojat skanzen Vysočina. Ve většině vesnic se však už sto let stavěly zděné stavby, pozoruhodné z hlediska jejich dispoziční skladby a nezřídka i architektury. Tyto objekty mizí a jednou z hlavních příčin toho je pozdní povědomí jejich kvality; ale i při bezprostředním nebezpečí jejich zániku je třeba tyto hodnoty dokumentovat.

Ivan Minář v přehledu dosavadního bádání uvádí významné průzkumy lidových staveb v minulosti, tj. zaměřovací akci Čs. akademie věd a umění v l. 1941 – 1944, Katalog moravských lidových staveb vedený prof. Ant. Kurialem v l. 1945 – 1965, zaměřovací akci arch. Jaroslava Vajdiše ze SÚRPMO v 60. letech, průzkumy a granty Petra Dostála, Petra Bureše, Jana Pešty. Převážně se soustřeďovaly na roubené stavby. Mimořádný význam mají souhrnné publikace o lidové architektuře Václava Frolce, Josefa Vařeky, Václava Mencla, Svatopluka Voděry a Jiřího Škabrady, někdy zaměřené na širší oblasti nebo jižní Čechy. Z dalších badatelů je třeba připomenout Věru Kovářů, Jana Kuču aj. Závažná je tu kapitola o plánové dokumentaci.

Hlavní částí disertační práce je III. kap. Lidová architektura 19. století na Vysočině. Po územním vymezení zahrnujícím plochu 5 okresů (JI, PE, HB, ZR a TR) je přírodně charakterizuje vrchovina s nadm. výškou nad 500 m. Autor stručně uvádí vývoj zdejšího osídlení s postupným vznikem zdejších klášterů, měst i městeček a vesnic. V sedmi dílčích kapitolách zprvu zmiňuje starší venkovské stavby se dvěma zaniklými vesnicemi (Mstěníce, Pfaffenschlag) s archeologicky zjištěnou trojdílnou dispozicí jejich staveb a roubené stavby se dvěma typy (dům komorochlévský a

podélný dům s komorovou dispozicí a přilehlými chlévy – uvedeny příklady), s jejich přezdíváním v 19. století. Podrobně jsou rozebrány zděné venkovské stavby z 19 století z hlediska řešení stěn, oken, stropů, kleneb, krovů a způsobu vytápění – vše je doloženo na ukázkách. Při výtvarném řešení zděných staveb byla významná jejich štuková výzdoba navazující na barokní tradice, ve 20. století převážně otlučená; s ní souviselo zjištění jejich tvůrců. Ke zděným objektům je připojen rozsáhlý Katalog staveb se zachycením dochovaných budov i starším zaměřením (ČAVU, Kurial, SÚRPMO) a zhodnocením původní plánové dokumentace (archivy panství, obcí, okresů). Hlavní poznatky se shrnují ve IV. kap. Závěry. Připojen je Seznam vyobrazení (67 obr.), Literatura (135 titulů + Vlastivěda moravská), Recenze a CD.

Hodnocení disertační práce

Kvality práce – ta je redukcí třináctiletého výzkumu v terénu. Především je třeba ocenit originální pojetí lidové architektury, v němž autor zahrnuje vedle roubených staveb také dosud převážně opomíjené zděné objekty, Autor nezůstává jen u jejich vzhledu a dispozice, ale rozebírá i jejich konstrukce, způsob vytápění, řešení černých kuchyní, výzdobu průčelí aj. Ze širší průzkumů vyplynula také oceněníhodná metodika práce (patrná v osnově) a podobně tak její komplexnost. Z výše uvedeného vyplynula mimořádná objevnost a vědecký přínos disertační práce. K nejcennějším statím patří rozbor vytápění vesnických staveb v průběhu 19. století (úpravy kouřovodů, zavedení sporáků aj. – proveden je tu pozoruhodný rozbor), analýza štukové výzdoby jejich průčelí, objev tvůrců zděných objektů (cca 100 autorů). Práce je opatřena velmi četnými poznámkami (237) – většinou nejde jen o citace, ale o doplňující řešení problematiky.

Připomínky – posouzení venkovské výstavby na Vysočině v daném období přednostně vyžaduje demografický rozbor. Ten je v práci stručně uveden na str. 20 : „*Díky společensko-ekonomickému vývoji po skončení napoleonských válek zde tak došlo během první poloviny 19. století k významnému demografickému nárůstu, a to především v menších sídlech. Pro naše téma je podstatná skutečnost, že tento nárůst výrazně ovlivnil stavební činnost v regionu, a tak zde velmi záhy došlo k nástupu a rozvoji zděných staveb.*“ Správně se tu uvažuje, že zvětšování počtu obyvatel venkovských sídel vedlo k rozvoji jejich výstavby – ale to je uvedeno jako předpoklad – skutečnost je možné číselně doložit, objektivizovat ve 2. pol. 19. století. Změny počtu obyvatel sídel jsou od 2. pol. 19. století uvedeny ve sčítání lidu po desetiletích – v absolutních číslech i číslech relativních při zjišťování počtu obyvatel ve městech a vesnicích. Sám jsem tyto vývojové tendence zjišťoval při rajonovém územním plánu okresu Chrudim (1961), rozbor ukázal, že počet vesnických obyvatel v 19. století rostl a kulminoval v roce 1900, pak se zmenšoval (po roce 1945 prudce) a naopak rostl ve městech (publikováno in Karel Kibic – Jiří Němec, *Vývoj vesnického osídlení a jeho perspektivy*. Čsl. architekt, roč. VII., 1961, č. 4).

Katalog staveb - (Nový Rounek čp. 14 atd.) – stavby měly být doloženy komplexně, vedle půdorysů i fotografiemi.

Drobné poznámky – na str. 25 je uvedeno, že životnost roubených stěn byla 150 – 200 let. –Často je však větší. U Štáflovy chalupy č. 2015 v Havlíčkově Brodě měla být v 18. století podle tvrzení na str. 25 latinská škola – ta jako renesanční budova stála poblíž farního chrámu Nanebevzetí P. Marie východně od jeho presbyteria při hradbách, byla zbořena v roce 1889 (předtím však zaměřena).

Celkové hodnocení- disertační práce Mgr. Ivana Mináře je mimořádně objevná a přínosná, navrhuji autorovi po úspěšné obhajobě přiznání titulu Ph.D.

Přesto mám ještě jednu připomínku. Disertant práci uzavírá větou : „*Doufám tedy, že i když mé dílo nepřispěje přímo k záchraně těchto objektů, napomůže alespoň k zachování informací o nich.*“ Je to ve shodě s požadavkem doc. Václava Mencla o nezbytnosti dokumentace odcházejících staveb. Je také pravda, že z původního celkového počtu 36.000 kulturních památek, zahrnujících 6000 památek vesnických, byl právě u nich největší úbytek (ale zároveň s pozdějším doplněním cenných staveb). Přesto památková ochrana lidové architektury dokládá i cenné výsledky. Je založena na principu „poznání – ochrana – péče“. U řady objektů došlo k pozdnímu poznání hodnoty. Proto je také třeba velmi ocenit práci, vedla k poznání ceny dalších staveb – ty velmi cenné by však měly být chráněny a zachovány.

Praha 2. ledna 2016

Karel Kibic

Prof.Ing.arch. Karel Kibic, DrSc.

Praha 8, Štíbrova 1219/6

